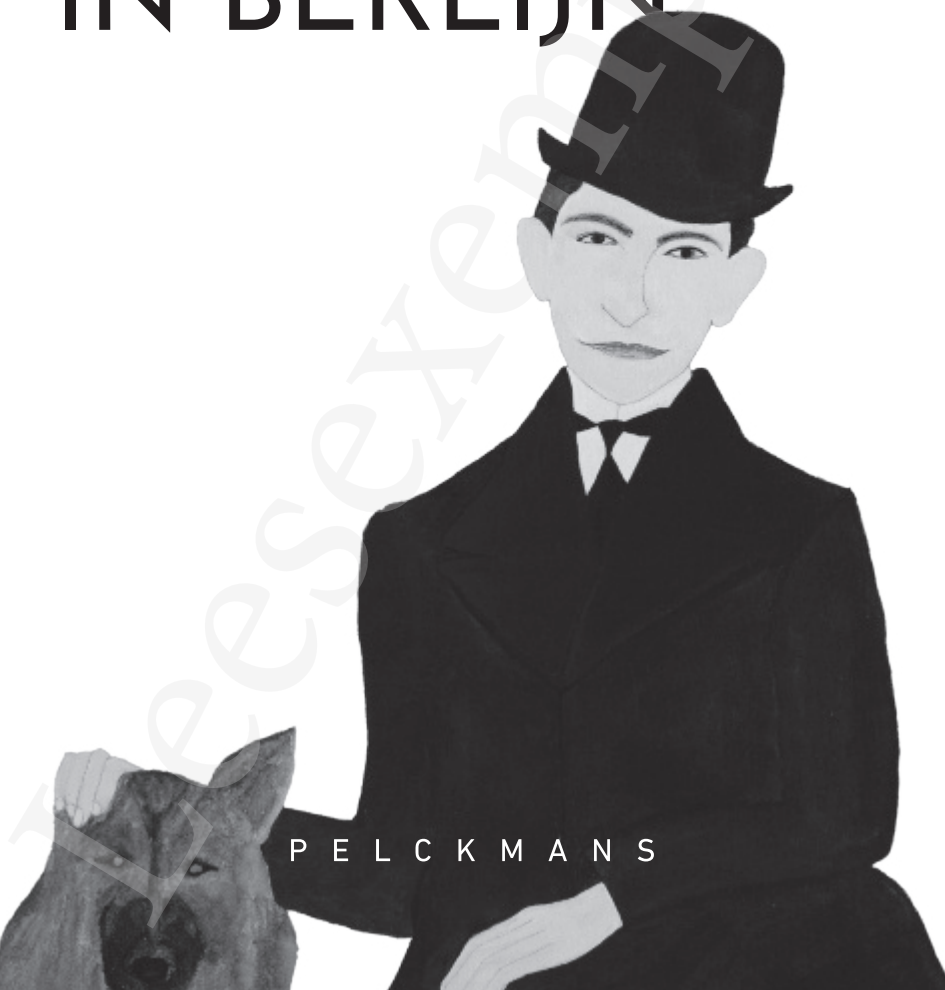

MET KAFKA IN BERLIJN

Leesexemplaar

Leesexemplaar

PIET DE MOOR MET KAFKA IN BERLIJN

P E L C K M A N S

voor Leen

Leesexemplaar

‘Dat meen ik echter zeker te weten, dat ik uit die zelfstandige en vrije positie waarin ik in Berlijn zal verkeren, (om het even hoe ellendig die voor de rest ook is) het enige geluksgevoel zal puren waartoe ik nu nog in staat ben.’

Franz Kafka, *Dagboek*, 9 maart 1914

Van 23 september 1923 tot 17 maart 1924 woont de veertigjarige Franz Kafka (1883-1924) op drie verschillende adressen in Berlijn. Van de drie huizen op die adressen is enkel het tweede, een kleine villa in het district Steglitz-Zehlendorf, bewaard gebleven. Het aanschijn van die villa is sinds 1924 onveranderd. De straat waarin de villa staat heet nog altijd Grunewaldstraße en in de afgelopen honderd jaar is het huisnummer – nummer 13 – niet meer gewijzigd.

Op zondag 23 september 1923 arriveert Franz Kafka in Berlijn. Hij is met de trein uit Praag gekomen, gedreven door het verlangen zich definitief in de hoofdstad van de Weimarrepubliek te vestigen. Hij is een semi-gepensioneerd ambtenaar die zichzelf vooral als schrijver ziet. In diverse tijdschriften en kranten heeft hij enkele vertellingen gepubliceerd. Hij is de auteur van een paar verhalenbundels die in kennerskringen hoog worden gewaardeerd. Slechts enkele ingewijden weten dat het gros van wat Kafka tot op dat moment heeft geschreven zich tussen de kaffen van zijn notitieboeken bevindt. De man die op het Anhalter Bahnhof met lichte koorts uit de trein stapt heeft een bewogen privéleven achter de rug. Hij is snel verliefd, zijn verliefdheid is snel over en jonge vrouwen fascineren hem. Hij is knap en heeft succes. Drie verlovings heeft hij verbroken, waarvan twee met dezelfde vrouw. En nu gooit de veertigjarige Franz Kafka alle burgerlijke conventies overboord door in Berlijn ongetrouwd te gaan samenwonen met de vijftien jaar jongere Dora Diamant, zijn nieuwe Joodse vriendin.

Maar hij is ziek. Hij weet dat de tuberculose, die beide longen heeft aangetast, zijn gezondheid ondermijnt. De symptomen kent hij al sinds hij in de nacht van 10 op 11 augustus 1917 met een mond vol bloed wakker was geworden en zich had afgevraagd of die voorbode van zijn dodelijke ziekte niet de vervulling van een diepe wens was. Nooit had

Anhalter Bahnhof

hij zich immers beter gevoeld dan in die noodlottige nacht waarin hij vreemd genoeg voor het eerst in jaren weer goed had geslapen.¹

Meteen na zijn aankomst neemt de reiziger zijn intrek in een kamer in het district Steglitz, in de groene gordel buiten de S-Ringbahn, aan de rand van een stad die Kafka's biograaf Reiner Stach niet voor niets 'het mijnenveld Berlijn' noemt.² Maar Berlijn als definitieve woonplaats is een droom die al lang door Kafka's hoofd spookt. Telkens als hij erover piekert hoe aan Praag te ontsnappen, duikt Berlijn als de stad van zijn voorliefde op – niet Wenen, waarover hij reeds op 9 maart 1914 in zijn *Dagboek* had genoteerd dat hij het haatte. Aan Grete Bloch, een vriendin, schreef hij in datzelfde jaar: 'Berlijn is een zoveel betere stad dan Wenen, dat afstervende reuzendorp. (...) De sterkende werking van Berlijn voel immers zelfs ik, of, tenminste, ik weet dat ik die zou voelen als ik naar Berlijn zou emigreren.'³

Na de nederlaag van het Habsburgse imperium in de Grote Oorlog⁴ was Wenen gedegradeerd tot het hoofdstedelijke waterhoofd van de Oostenrijkse rompstaat, spikspilnieuw, maar volgens de reporter Joseph Roth, Kafka's elf jaar jongere tijd- en landgenoot, 'miserabel opgelapt met oude Habsburgse planken'.⁵ De K.u.K. (Kaiserliche und Königliche) Doppelmonarchie was als een zeepbel uit elkaar gespat. Maar voor de Duitstalige Joodse Tsjech Franz Kafka riep Wenen, dat sinds het Verdrag van Saint-Germain (1919/1920) nu ook voor hem de hoofdstad van de buitenlandse republiek Oostenrijk was geworden, nog altijd te onaangename associaties op met het oude en ouderlijke Praag, de stad waaraan Kafka, die met zijn voornaam naar de op een na laatst regerende keizer was genoemd, voor eens en altijd wilde ontkomen. Het verlangen om de betekenis van Oostenrijk in zijn leven te dimmen kunnen we afleiden uit het vervolg van de al genoemde dagboeknotitie van 9 maart 1914, opgeschreven toen de Dubbelmonarchie nog intact was: 'Ik moet dus weg uit Oostenrijk en wel, aangezien ik geen talent voor talen heb en in lichamelijk en commercieel werk alleen maar slecht zou kunnen presteren, in ieder geval eerst naar Duitsland en wel naar Berlijn, waar de beste mogelijkheden bestaan om me te handhaven.' Berlijn trekt al lang aan hem. Hij kan er niet over ophouden in die weken die voorafgaan aan het uitbreken van de Grote Oorlog: 'Was het maar mogelijk naar Berlijn te gaan, zelfstandig te worden, van dag tot dag te leven, ook honger te lijden, maar je hele kracht te laten uitstromen in plaats van hier te sparen of beter gezegd zich van het leven af te wenden in het niets!' (*Dagboek*, 5 april 1914).

Maar het typeert Kafka dat hij zijn mesalliance met Praag aan niemand opdringt. Vandaar dat hij zijn tweeëntwintig-

Kafka op de Altstädter Ring in Praag, rond 1922